

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Milena Prokopová

Rodina jako základ formování osobnosti

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Edita Ondříšková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2010 – 2013

BACHELOR THESIS

The Family as a Base for Personality Formation

Milena Prokopová

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Edita Ondříšková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10. března 2013

.....

Milena Prokopová

Poděkování

Velké poděkování patří paní PhDr. Editě Ondříškové za odborné a vstřícné vedení bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem rodiny a jejím vlivem na formování osobnosti dítěte. Práce je strukturovaná do části teoretické a empirické. Teoretická část vysvětluje pojmy, které souvisí s daným tématem, dále vymezuje funkce rodiny, její typy, modely, životní styl, problémy a poruchy rodiny. Obsahem empirické části je vymezení průzkumného problému, výzkumného vzorku, popis metodologie průzkumu a v neposlední řadě popis případových studií s jejich závěrečným shrnutím. Závěr práce obsahuje doporučení pro školská zařízení.

Klíčové pojmy

Determinace, funkce rodiny, modely rodiny, osobnost, poruchy a problémy rodiny, socializace, typologie rodiny, výchova a základní potřeby dítěte.

Annotation

This bachelor thesis is focused on the topic of family influence on a personality formation. The thesis consists of both theoretic and empiric parts. The theoretic section explains terms relating with a given theme, also specifies the family function, types and its models, furthermore lifestyle of the family, family problems and its disorder. The empiric part contains explorative issue and its sample. Also this part characterizes a methodology research and last but not least description of a case study with their final summary. In conclusion there are some recommendations for educational institutions.

Key words

A basic needs of a child, determination, education, family disorder, family function, family types, model of the family, personality, problems of the family, socialization.

OBSAH

ÚVOD	8
1 RODINA	10
1. 1 Vymezení pojmů	10
1. 2 Funkce rodiny	13
1. 3 Rodina a její typologie	15
1. 4 Modely rodiny	17
1. 5 Hodnoty rodiny	18
1. 6 Životní styl rodiny	19
1. 7 Problémy a poruchy rodiny	20
2 ZÁKLADNÍ POTŘEBY DÍTĚTE.....	24
2. 1 Biologické potřeby	24
2. 2 Psychické potřeby	24
2. 3 Sociální potřeby	25
2. 4 Vývojové potřeby	25
3 OSOBNOST A DETERMINACE	26
4. 1 V rodině	28
4. 2 Škola a vrstevníci	32
5 VÝCHOVA	35
5. 1 Styly výchovy	35
5. 2 Výchovné prostředky	38
6 ÚVOD K PRŮZKUMU	41
6. 1 Vymezení průzkumného problému a cíle průzkumu	41
6. 2 Metodologie	42
6. 3 Výzkumný vzorek	43
6. 4 Případové studie	44
6. 4. 1. Případová studie č. 1	44
6. 4. 2. Případová studie č. 2	48
6. 4. 3. Případová studie č. 3	51
6. 5 Shrnutí výsledků	54
7 DOPORUČENÍ	56
ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59

ÚVOD

„Na příchod dítěte do rodiny mají být rodiče duševně a s láskou připraveni, protože na začátku mnoho záleží.“

J.A. Komenský

Výběr tématu bakalářské práce je dán důležitostí významu rodiny ve společnosti, která má zásadní vliv na utváření osobnosti dítěte a je pro adekvátní vývoj dítěte nenahraditelná. Kvalita rodinné péče je rozhodujícím faktorem ve vývoji dítěte a také při utváření jeho osobnosti. Rodina je prvním a jedinečným místem, kde se dítě učí lásce, úctě a porozumění. Pomáhá vytvářet hodnotové vzorce a vzorce chování, které přispívají ke snadnějšímu navazování kvalitních sociálních vztahů.

„Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar Boží...každá struna jiný tón, a přece vspolku nejčistší soulad.“

Božena Němcová

Cílem bakalářské práce je nashromáždit komplexní údaje k tématu rodiny a její funkčnosti, analyzovat získaná data a poskytnout informaci, jaký má rodina vliv na formování osobnosti jedince.

Bakalářská práce je strukturovaná do části teoretické a empirické. V první kapitole se autorka zabývá rodinou a v následných podkapitolách definuje základní pojmy související s daným tématem, dále vymezuje funkce rodiny, její typy a modely, hodnoty rodiny, životní styl, problémy a poruchy rodiny.

Druhá kapitola je zaměřena na základní potřeby dítěte. V následující kapitole je popsán pojem osobnost z psychologického hlediska a determinace osobnosti. Ve čtvrté kapitole se autorka věnuje socializaci dítěte v prostředí rodiny, školy a vrstevníků a v páté kapitole hovoří o výchově se zaměřením na výchovné styly a prostředky.

Obsahem empirické části je vymezení průzkumného problému a cíle průzkumu, dále je popsána metodologie průzkumu, vymezen výzkumný vzorek a v neposlední řadě popis

případových studií s jejich závěrečným shrnutím. Poslední kapitola obsahuje doporučení pro školská zařízení.

Přínosem bakalářské práce je získání základního přehledu informací týkajících se rodiny a jejího vlivu na dítě, jenž může posloužit všem, kteří se o toto téma zajímají.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Dříve než se budeme zabývat problematikou, která souvisí s výše uvedeným tématem, je nezbytné vysvětlit základní pojmy jako rodina, osobnost, domov, výchova, socializace, citová deprivace a charakterizovat funkce rodiny, typy, modely, hodnoty, životní styl, dále problémy a poruchy rodiny.

1. 1 VYMEZENÍ POJMŮ

Rodina

Rodinu můžeme charakterizovat jako „*obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje.*“ (Vodáková, Petrusek, 1996: 540).

Podle Matějčka je rodina též místem prvního vzdělávání a pro dítě znamená významnou roli, tzv. „školu života“, kde rodiče učí dítě společnou činností, osobním příkladem, utvářením životních hodnot. (Matějček, 1994: 36) .

Musil charakterizuje současnou rodinu jako vícefunkční sociální skupinu, která: (Kohoutek, 1998: 4)

- *je vědomě plánovaná, pokud jde o počet dětí,*
- *je malá nukleární rodina, v níž žijí manželé a jejich děti,*
- *je soustředěna na plnění svých základních funkcí, tj. na funkce biologické, psychické a socializační,*
- *je většinou neolokální, tj. ubytovaná odděleně od rodičů muže i ženy,*
- *je ekonomicky soběstačná, za sebe zodpovědná, a proto relativně nezávislá na širším příbuzenstvu,*

- *je utvářena dobrovolně partnery z okruhu stejného postavení,*
- *je demokraticky řízená a postupně směřuje k symetrii sociálních rolí manželů, umožňuje diferenciaci zájmů,*
- *je zaměřena na péči o výchovu dětí a na vztahy mezi manželskými partnery,*
- *její společenský význam je státem právně, ekonomicky i jinak uznáván a posilován.*

Podle Kohoutka z hlediska sociologického a psychologického je rodina: “ *tzv. malou a neformální skupinou, která je nejdůležitějším mediátorem kulturního vlivu.*“ V současné době je rodina menší než bývala v dřívější době. Jak uvádí Kohoutek: “*...je zpravidla první referenční skupinou, k níž má jedinec kladný vztah.*“ (Kohoutek, 1998: 3)

Vágnerová uvádí, že: “*Rodiče jsou pro předškolní dítě emocionálně významnou autoritou. Představují ideál, jemuž se chce ve všech směrech podobat a s nímž se identifikuje. V rámci identifikace dítě zcela nekriticky akceptuje veškeré postoje, hodnoty a projevy rodičů, v hotové podobě, bez další diferenciaci*“ (Vágnerová, 2000: 125)

Osobnost

Kohoutek definuje osobnost jako “*strukturu relativně stálých vlastností, duševních procesů, stavů a psychických útvarů (např. postojů, vlastností) spojených s vědomím vlastního já; jednota vrozeného a získaného.*“ (Kohoutek, 2000: 215)

Pojem **formování osobnosti** se užívá “*k označení vývoje osobnosti s důrazem na rozbor příčin a podmínek, příčinných vztahů, vzájemného působení zúčastněných činitelů. Ve stejném významu se užívá také termín **determinace osobnosti.***“ (Čáp, 1993: 109)

Domov

Domov podle Matějčka je místem, v němž žijí lidé, ke kterým jedinec patří, kde je přijímán právě takový, jaký je a kde se nemusí nic předstírat. Člověk se v něm cítí bezpečně, rád se tam vrací. Stává se pro něj hlavním místem rodinných vztahů, ale také místem, kde získává první vědomosti a znalosti. (Matějček, 1994: 11)

Výchova

Čáp uvádí pro termín výchova následující: *“Výchova zdůrazňuje ve vývoji dítěte moment záměrného působení v souhlasu s určitým výchovným cílem, užití určitých výchovných prostředků a metod (jako je vysvětlování, přesvědčování, odměny, tresty aj.) Tradičně se výchovou rozumělo výchovné působení vychovatele na vychovávaného. Novější koncepce chápe výchovu jako vzájemné působení mezi nimi a klade důraz na aktivitu dítěte i jeho sebevýchovu.”* (Čáp, 1993: 109)

Socializace

Pojem socializace je zásadní pojem především v sociologii či sociální psychologii. Giddens jej popisuje jako *„proces vývoje od stadia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve své vlastní kultuře.”* (Giddens, 1999: 39).

Skutečnost, že člověk od narození až do konce života vstupuje do interakcí s jinými, má významný vliv na jeho osobnost, na hodnoty, které vyznává, i na jeho chování. Socializace je také podstatou vlastní individuality a svobody. Během socializace dospívá každý jedinec k procesu sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatně myslet a jednat. (Giddens, 1999: 60).

Dunovský charakterizuje socializaci v širokém slova smyslu jako *„celoživotní vývojový proces, kterým se lidský jedinec stává bytostí společenskou. V tomto nepřetržitém procesu se jedinec adaptuje na sociální prostředí, do něhož se narodil, v němž žije,*

včleňuje se a vrůstá do něj, přijímá společenské normy chování, životní styl, sociálně ekonomický systém, hierarchii hodnot. Přitom ovšem i on sám působí na své prostředí a více či méně ho ovlivňuje.“ (Dunovský, 1999: 76)

Nakonečný rozděluje socializaci na primární, která probíhá například v rodině, a na sekundární probíhající v dalších institucích, které během života navštěvujeme. Patří mezi ně například škola, zájmové činnosti či zaměstnání. (Nakonečný, 2005: 30-31).

Citová deprivace

Kohoutek definuje citovou deprivaci jako: *„Stav citového strádání, který je způsobený nedostatečnými citovými podněty, vztahy a vazbami k jiným lidem, hlavně rodičům, sourozencům a přátelům nebo tím, že tyto vazby vůbec chybí. Jde tedy více méně o chronicky neuspokojenou potřebu citového vyžití“.* (Kohoutek, 1998: 6)

1. 2 FUNKCE RODINY

V následující podkapitole popisujeme základní funkce rodiny a to podle autorů Dunovského a Kohoutka.

Funkce rodiny (podle Dunovského)

Biologicko - reprodukční funkce zajišťuje udržení života a zrození nového jedince. Tato funkce může být uplatněna i mimo rodinu, avšak až v rodině získává smysl. Nejedná se jen o to, že přivedeme dítě na svět, ale že mu zajistíme nezbytné podmínky pro jeho další vývoj.

Ekonomicko - zabezpečovací funkce se uplatňuje nejen na dítě, ale vztahuje se na celou rodinu. V minulosti se kladl důraz na výrobní složku dané rodiny a v současnosti je rodina závislá na výrobních aktivitách společnosti. Funkce zabezpečovací se týká nejen stránky materiální, ale prolíná se i do oblasti sociální, duševní a často i duchovní. V obecném pojetí má zajišťovat životní jistoty.

Funkce emocionální je hodnocena jako zvláště významná vzhledem k tomu, že životní jistota rodiny spočívá především v jejich osobních vztazích. Tato funkce se stává jednou z nejvýznamnějších podmínek lidské existence. Zajištění této funkce je nezbytné pro děti i dospělé. Dunovský zdůrazňuje skutečnost, že: *„Zájem o dítě a sledování jeho prospěchu pramení především z emotionality zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění pro všechny její členy.“*

Funkce socializačně – výchovná je založena na: skutečném zájmu o dítě a péči o něj, přijetí dítěte takové jaké je, respektování jeho individuality, pochopení jeho potřeb a požadavků, které je potřeba včas vhodným způsobem uspokojovat a rozvíjet jeho schopnosti. Dítě je třeba chránit před nepříznivými okolnostmi, a naučit jej, jak je překonávat. (Dunovský, 1999: 92 – 93)

Funkce rodiny (podle Kohoutka)

Základní funkcí rodiny je zabezpečení výživy, ošacení, bydlení a péče o děti či další členy rodiny. Dochází zde k biologické obnově populace, reguluje tzv. „emocionální bilanci“ svých členů a dbá na uspokojení potřeb manželů.

Rodina zajišťuje předávání kulturního dědictví.

Další funkcí rodiny je působení na její členy, a to: restriktivně (redukuje určité tendence), direktivně (reguluje své členy určitými pokyny), protektivně (hájí zájmy rodiny) a predikativně (vzhledem k zvyklostem rodiny, je možné do jisté míry předvídat chování člověka v určité situaci).

Dlouhodobým trendem, pokud se jedná o velikost a skladbu rodin, je její zmenšování, vývoj směrem k nukleární rodině a soužití s příbuznými se podstatně snižuje. (Kohoutek, 1998:5)

1. 3 RODINA A JEJÍ TYPOLOGIE

Následující část se zaměřuje na členění rodiny z hlediska její funkčnosti a úplnosti.

1. 3. 1. Podle funkčnosti

Dunovský člení rodinu podle funkčnosti na funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční a charakterizuje ji následovně.

Funkční rodina je taková, která zajišťuje správný vývoj dítěte po všech stránkách.

V **problémové rodině** dochází k nedostatečnému plnění některých jejích funkcí, avšak zásadním způsobem neohrožují vývoj jedince a rodinnou strukturu. Pokud se vyskytnou v uvedené rodině problémy, je schopna je řešit vlastními silami nebo za pomoci druhých osob.

V **dysfunkční rodině** se objevují závažnější poruchy rodinných funkcí, které ohrožují rozvoj dítěte a celkově dochází k poruchám rodiny jako celku. Tento typ rodiny potřebuje pomoc ze strany státních či nestátních organizací.

Afunkční rodina neplní své hlavní poslání, dítě zásadním způsobem ohrožuje a poškozuje. Jediným možným řešením v tomto případě je umístění dítěte v náhradní rodině nebo jiném vhodném prostředí. (Dunovský, 1986: 28)

Matoušek uvádí, že ve funkční rodině se příslušníci rodiny vzájemně respektují a uznávají. Rodina je typická pevnou semknutostí rodičů mezi sebou. V rodině se hodně komunikuje, převládá humor, každý člen rodiny dostane možnost se vyjádřit. Rodina společně řeší problémy a přijímá nové podněty ze strany ostatních členů rodiny. Členové rodiny se těší ze své přítomnosti. Funkční rodina podle Čápa je taková, která má laskavý vztah k dítěti a věnuje mu láskyplnou péči, podporuje rozvoj citových a charakterových stránek jeho osobnosti. (Čáp, 1996: 44)

Naproti tomu v dysfunkční rodině ve vztazích mezi jejich členy převládá nedůvěra a napětí. Často jsou odpírány přání a potřeby členů rodiny. V rodinách se vede boj o to, kdo bude mít v rodině moc. Následkem toho občas dochází k rozdělení rodiny na dvě skupiny. V těchto typech rodin je hodně nepříznivých emočních projevů. Komunikace se vyznačuje často stereotypem, je minimální, převládají zde monology, členové rodiny nehledají nové cesty, jak komunikaci zlepšit. Neznamená to však, že i ve funkčních rodinách nemůže docházet k určitým sporům či nesrovnalostem. Tyto projevy však nepřevažují, a je podstatné, že ve funkčních rodinách převládá vědomí spolupráce mezi jejich členy. (Matoušek, 1997: 133-134) Dysfunkční rodina podle Čápa nevytváří trvalou emoční vazbu k dítěti, je zde zanedbávaná výchova dítěte, narušen vývoj a formování jeho osobnosti. (Čáp, 1996: 44)

1. 3. 2. Podle úplnosti

Úplná rodina je v základní podobě tvořena oběma rodiči a jejich dítětem či dětmi.

Naopak v rodině neúplné schází jeden z rodičů. Nepřítomnost rodiče může být zapříčiněna mnoha důvody ať už v důsledku úmrtí, rozvodu, nemoci apod. (Matějček, 1986: 29)

Je důležité poznamenat, že rodič, který zůstává na výchovu dítěte sám, má nelehkou úlohu. V mnoha ohledech musí zastoupit druhého rodiče, a to jak psychologicky tak pracovně. O radosti, starosti a odpovědnost se nemá s kým podělit. Nicméně schopnost samotného rodiče (*dle názoru autorky také osobnost rodiče*), který na výchovu dítěte zůstane sám, hraje ve vývoji osobnosti dítěte důležitější roli než fakt, že je rodina neúplná. (Matějček, 1986: 34)

Pro dítě samotné není ani tak důležité, jestli o něj pečuje jeden člověk nebo více osob, jestli jsou jeho rodiče sezdaní či nikoliv. Pokud se má dítě rozvíjet po charakterové a duševní stránce ve zdravou osobnost, je potřeba, aby vyrůstalo v rodinném prostředí, které je nejen pro dítě podnětné, ale hlavně které je citově příznivé a srdečné. A právě taková by měla být rodina. „*Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají.*“ (Matějček, 1994: 16).

1. 4 MODEL Y RODINY

Každá společnost má svůj specifický systém hodnot, soubor pravidel a norem. Má svou podobu, určitý systém rodinného a reprodukčního chování a odpovídá daným společenským a ekonomickým strukturám. (Rabušic, 1996: 175)

Rodina prošla za posledních sto let velkými změnami. Od konce první světové války se rodina, která byla pokládána za jednu z nejstabilnějších institucí, zásadně změnila a také nadále mění. Velká rodina, která byla v dřívější době rozšířená, se postupně vývojem formuje v malou rodinu. Také počet dětí v rodině se významně snižuje. (Možný, 2006: 21)

V **tradiční** patriarchální **rodině** vládl otec, a děti společně s matkou musely být poslušné a vděčné. (Čáp, 1996: 41) Role uvnitř rodiny byly přísně vymezeny, hierarchicky rozčleněny. Rodina plnila především biologicko-reprodukční funkci. Výběr partnera zajišťovali rodiče (Možný, 2006: 21). Rabušic dále dodává, že tradiční rodina byla instituce, která připoutávala své členy k sobě, i když projevovali nesouhlas.“ (Rabušic, 1996:175).

Vedle výše popsaných charakteristických rysů byl obraz tradiční rodiny dlouhou dobu doprovázen i názorem, že rodina byla rozvětvená a vícegenerační (Možný, 2006:21).

Postupem doby dochází k výrazné změně a začíná se utvářet demokratická rodina, ve které jsou členové rodiny relativně rovnoprávní. Avšak soudržnost rodiny se snižuje a často slyšíme o krizi rodiny. Dřívější forma patriarchální rodiny, kdy manželé nebyli rovnoprávní, vedla k napětí a rozporům v rodině. V takto přísné patriarchální rodině docházelo k tomu, že byla potlačena iniciativa a samostatnost dětí. (Čáp, 1996: 41-42)

V **demokratické rodině**, která uznává rovnoprávnost dětí a žen, vznikají jiné problémy. Stává se, že se muži nechtějí vzdát svého výsadního postavení v rodině a tím může docházet ke sporům. Ve vztahu k dětem někdy dochází k tomu, že jsou rodiče ve výchově nedůslední a výchova je extrémně volná. Tradiční i současná rodina mají své výhody i nevýhody. (Čáp, 1996: 41-42) Tradiční rodina (patriarchální) se ve výchově

dítěte vyznačuje přísností, naopak demokratická rodina velkou liberálností, na děti nejsou kladeny dostatečné požadavky spolu s jejich nedostatečnou kontrolou. Tato skutečnost může mít nepříznivý vliv na formování osobnosti dítěte. (Čáp, 1993: 272)

Vzhledem ke stoupající tendenci dělby práce byla postupem času rodině odejmuta řada jejích tradičních úloh. U zaměstnaného muže došlo k odluce bydliště a pracoviště. Reprodukční funkce rodiny byla oslabena a postupně ubývaly na významu i další její funkce. „Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí a masmédia zrušila monopol rodiny na jejich socializaci k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Lékaři, nemocnice a síť sociálních zařízení převzaly od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. Rodině zůstal konzum a zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná.“ (Možný, 2006: 22)

1. 5 HODNOTY RODINY

„Při předávání hodnot, které sami uznáváme, je nejvhodnějším učitelem vlastní příklad. Neboť to, co konáme, zastíní to, co říkáme.“

Linda a Richard Eyrovi

Stále více rodičů si uvědomuje důležitost jejich role při výchově dětí. Jsou si vědomi toho, že jejich výchovné působení bude úspěšné tehdy, když bude postaveno na základních mravních hodnotách, které sami uznávají.

Je potřeba učit děti akceptovat základní morální hodnoty. Jak uvádí Linda a Richard Eyrovi: „Moudrost ověřená věky i naší osobní zkušeností nás učí, že individuální i společenské štěstí se spojuje s chováním založeným na jistých morálních zásadách. Není náhodné, že se lidé v mnoha různých zemích i kulturách učí stejným základním hodnotám.“ (Eyrovi, 2000)

Dítě v předškolním věku získává hodnoty především ze své rodiny, ale také od svých vrstevníků či médií a to vědomě i nevědomě. Později v období dospívání si vytváří vlastní systém hodnot, který se obvykle mnoho neliší od rodičů. Hodnotám se dítě může učit i ve škole, ale rodiče mají za jeho výchovu největší odpovědnost. Je potřeba učit děti takovým hodnotám jako je poctivost, a to nejenom k druhým, ale také k sobě.

Je zapotřebí děti chválit, když si zaslouží a vysvětlit jim důsledky nepoctivého jednání. Další hodnoty, které je třeba dětem zdůrazňovat jsou láska, tolerance, nesobeckost, vlídnost a srdečnost, spolehlivost, respekt a úcta, samostatnost, spravedlnost, odvaha a sebekázeň. (Eyrovi, 2000:10)

Vraťme se zpět k lásce. Dětem je třeba dávat na vědomí, že je máme rádi, a to bez toho, aniž bychom lásku čímkoliv podmiňovali. Pokud nám něco vadí na jejich chování, je nutno nato dítě upozornit. Je důležité s dětmi hovořit o tom, že je máme rádi a dokazovat jim to i fyzickým kontaktem, např. pohlazením či objetím. Přestože se za projev lásky starší děti často stydí, mají také tuto potřebu. Získávají tím pocit bezpečí. S láskou souvisí i pěstování tolerance, respektu a úcty k lidem. Jednáme-li s dětmi s úctou, můžeme očekávat, že se takto budou chovat i k nám. Je třeba, abychom byli dostatečně trpěliví a posilovali v dětech zdvořilé a ohleduplné chování, které vždy oceníme. Jak říkají Eyrovi: „*Své děti chvalte, chvalte a ještě jednou chvalte.*“

K dalším hodnotám, o kterých hovoří Eyrovi, patří: „*odvaha, mírumilovnost, výkonnost, strídmost, věrnost a zdrženlivost, oddanost, citlivost či odpuštění.*“

Je důležité, aby rodiče věděli k jakým morálním hodnotám by měli své děti vést. Uvědomit si, co je podstatné a co nelze opomenout tak, aby se cítily ve svém životě šťastné. (Eyrovi, 2000:102-114)

1. 6 ŽIVOTNÍ STYL RODINY

Pod pojmem životní styl si můžeme představit „*způsob života, jakým lidé žijí.*“ Nebo také, jak dále uvádí Dufková „*Životní styl je systém důležitých činností a vztahů a s nimi provázaných praktik charakteristických pro určitý subjekt v jeho každodennosti.*“ (Dufková, 2008: 55-57)

V posledních desetiletích se rodina výrazně mění ve všech rozvinutých zemích. V rodinném a reprodukčním chování vznikly nové tendence, které rodinu zásadně ovlivňují. Tyto změny se rovněž dotýkají i české rodiny. (Možný, 2006: 253)

Začíná přibývat neúplných rodin, která je tvořena rodičem s nejméně jedním dítětem. Také stoupá počet domácností svobodných matek, které mnohdy žijí společně s další rodinou, zejména svými rodiči. V této souvislosti můžeme hovořit o mezigenerační solidaritě, kdy matky podporují své dcery v případě ekonomické či bytové nouze. Přibývá rodin, kde partneři žijí odděleně z důvodu nedostatku finančních prostředků. Přestože počet neúplných rodin vzrůstá, je způsob odděleného soužití společností vnímán jako provizorní řešení. Tento trend se vyskytuje v celé Evropě. (Možný, 2006: 254 – 255)

Pro českou společnost byl od druhé poloviny dvacátého století příznačný vysoký podíl sňatečnosti. Po roce 1989 v důsledku politických a ekonomických poměrů došlo k tomu, že mladí lidé začali oddalovat sňatek i rodičovství. Uzavření sňatku se u osob mladších 25 let snížilo o více než polovinu. Přibývá nesezdaných párů, které nemají potřebu uzavřít sňatek z důvodu narození dítěte. Veřejností jsou obecně přijímány. V Česku ubývá rodin, které mají více než dvě děti. Inklinují spíše k jednomu dítěti, a to i přesto, že si „*tři čtvrtiny mužů i žen nadále přejí mít nejméně dvě děti*“. Možný dále uvádí, že moderní rodina stále častěji končí rozvodem či je opětovně utvářena novými manželstvími. Navzdory výše uvedeným skutečnostem z výzkumů vyplývá, že „*většina nejmladší generace pokládá život v manželství za nejsprávnější formu rodiny*“. (Možný, 2006: 261-267)

1. 7 PROBLÉMY A PORUCHY RODINY

Výzkumy rodin, které byly zahájeny v průběhu Mezinárodního roku rodiny 1994, prokázaly, že v rodinách zásadním způsobem ubylo trávení společného času. O to více se připisuje význam kvalitě chvil trávených společně s dětmi. Vytrácí se čas, který rodina trávila společně při jídle, vytrácí se činnosti, které se dříve prováděly společně, a ubývá společných setkání s širší rodinou. Nedostatek času způsobuje, že dítěti chybí někdo blízký, s kým by si mohlo promluvit a komu by se mohlo svěřit. Ve většině rodin převládá chronický nedostatek času na sebe navzájem většinou vzhledem k seberealizaci rodičů. Dalším problémem, na který je nutno poukázat, je ten, že velké části rodičů chybí komunikační dovednosti a potřebná kognitivní výbava, která by rodičům umožnila příjemně trávit čas se svými dětmi. (Dunovský, 1999: 99)

Prekopová zdůrazňuje, že problémy v rodinách jsou způsobeny také neschopností řešit konfliktní situace. Je potřeba, aby si rodiče vzájemně slovně neubližovali, ale snažili se vše v klidu vyřešit, aby se vzájemně pochopili a usmířili v den, kdy ke konfliktu došlo. Pro děti je potřebné, aby viděly dobrý příklad řešení konfliktů, který mohou uplatnit v budoucnosti. (Koucká, Prekopová, Šturma, 2012: 143)

V každé rodině se objevují větší či menší konflikty. Projevení odlišných názorů na běžné životní problémy má svá pozitiva i negativa. Jak uvádí Matějček a Dytrych při rovnoprávné diskusi, kdy lidé nemusí zatajovat své názory, může dojít ke kladnému řešení či pozitivním kompromisům. Na straně druhé můžeme sledovat, že v rodinách se často velmi ostře diskutuje téměř o všem a partneři si stojí za svým názorem – nejsou schopni dohodnout se na přijatelném kompromisu. Neshody v rodině se většinou dotýkají ekonomického zabezpečení, trávení volného času, výchovy dětí a vztahů s prarodiči, a to především tehdy, pokud s nimi žijí ve společné domácnosti. V důsledku dlouhodobě neřešených konfliktů, může dojít k odcizení rodičů a následně také k rozpadu rodiny. Dítě je často stavěno do role prostředníka, který by měl rodiče usmířovat. Na dítě jsou kladeny požadavky, které není schopno řešit. Konflikty mají na dítě velmi negativní vliv a jsou pro dítě zdrojem úzkosti. (Matějček, Dytrych, 2002: 8-12)

Malé dítě vnímá atmosféru v rodině skrze chování matky. Dokáže citlivě vnímat, jestli je matka spokojená a veselá a nebo plná úzkosti. I když se rodiče před dětmi nehádají, dítě velmi intenzivně reaguje na situaci v rodině. Dítě potřebuje vidět šťastné a pohodové rodiče, kteří se snaží řešit případné rozpory rozumně tak, aby se s nimi mohlo ztotožňovat. Dítě, které vyrůstá v prostředí plném křiku, hádek a osočování, neví na čí stranu se má přiklonit. V pozdějším věku je předpoklad, že samo nebude schopno řešit problémy ve vlastním manželství.

Rodiče jsou mnohdy ve výchově dítěte nejednotní a svádějí jeden na druhého neúspěchy dítěte ve škole a také jeho špatné vlastnosti. V období puberty, kdy dítě začíná projevovat svoji nezávislost a vůči rodičům se kriticky vyjadřuje, mohou konflikty ještě více narůstat. Rodiče si často nejsou schopni přiznat, že za výchovu dítěte mohou společně, vzhledem k tomu, že jejich dítě vyrůstalo v disharmonickém

a konfliktním prostředí, které mu neposkytlo možnost vybudovat si správný žebříček hodnot.

Pro dospělého člověka je většinou běžný konflikt součástí výměny názorů či zkušeností, ale u dítěte, zvláště pokud překročí určitou hranici, může ohrozit jeho duševní vyrovnanost. Šťastné dětství není zatěžováno dramatickými konflikty rodičů. (Matějček, Dytrych, 2002:13-16)

Poruchy rodiny ve vztahu k dítěti

Dunovský definuje poruchu rodiny jako stav „...*kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou.*“ Obecně můžeme poruchu rodiny formulovat jako: „*selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.*“ (Dunovský, 1999:101)

Členění rodinných poruch

Rodiče se o dítě nemohou starat

Důvodů, které vedou rodiče k tomu, že se nemohou o své dítě postarat, může být víc. Jedním z důvodů může být situace ve společnosti, např. v době války. Dalšími důvody, které jsou u nás častější, může nastat v případě vážné nemoci či úmrtí jednoho z rodičů. Dále do této oblasti patří i vážný zdravotní stav dítěte, který nedovoluje rodičům, aby své dítě mohli vychovávat v rodinném prostředí.

Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě

V zásadě se jedná o rodiče, kteří nejsou schopni zajistit svým dětem potřebný vývoj a uspokojit jejich primární potřeby. To, že se rodiče neumí či nedovedou o dítě postarat, může být způsobeno jejich nezralostí anebo tím, že se nedokážou vyrovnat se závažnými situacemi, kterým je například narození postiženého dítěte.

Rodiče se nechtějí starat o dítě

Důvody, proč se rodič nechce o dítě starat, můžeme většinou hledat v poruchách osobnosti rodičů. Nejruznější poruchy mohou být důvodem, že se rodiče o děti nestarají a neposkytují jim dostatečnou péči.

Rodiče dítě týrají a zneužívají

Do této kategorie patří rodiče, kteří svým dětem úmyslně ubližují, v rodině dochází k zanedbávání, týrání či zneužívání dětí. Vůči svým dětem mají nenávistný vztah. Hovoříme o syndromu CAN (child abused and neglected = zneužívané a zanedbávané dítě), který se často objevuje i mimo rodinu.

Rodiče se o děti nadměrně starají

V dnešní době, kdy si rodiče často pořídí jen jedno dítě, dochází k dalšímu extrému. Rodiče se na dítě upínají a věnují mu větší pozornost a zájem než potřebuje. Pro dítě je taková výchova nevhodná, protože neposiluje jejich samostatnost a dítě se stává na rodičích závislým. Dítě, které vyrůstá v takovém prostředí není obvykle připraveno pro samostatný život. (Dunovský, 1999: 104- 105)

2 ZÁKLADNÍ POTŘEBY DÍTĚTE

V této kapitole budeme hovořit o základních potřebách dítěte, poněvadž jsou nezbytné pro jeho příznivý vývoj a mají zásadní vliv na utváření jeho osobnosti. Potřeby členíme na biologické, psychické, sociální a vývojové.

V různých etapách vývoje se potřeby dítěte mění. Avšak některé základní potřeby jsou neměnné a trvalé a pokud nemá dojít k narušení vývoje dítěte, je třeba dbát na uspokojení všech základních potřeb. Jak konstatuje Dunovský shodně s Komenským, je pro dítě důležitá potřeba „**dobře se narodit.**“ To znamená, aby dítě, které se má narodit bylo chtěné, aby bylo rodiči vítáno, bylo zdravé a schopné všestranně se rozvíjet. Je nezbytné, aby prostředí ve kterém se dítě vyvíjí, bylo schopné rozumět a citlivě vnímat základní potřeby dítěte. Za péči o dítě a jeho vývoj jsou v první řadě zodpovědní rodiče. Pomoc společnosti přichází až tehdy, pokud se rodiče nechtějí nebo nejsou schopni se o dítě postarat. (Dunovský, 1999: 50)

Dunovský rozděluje potřeby do čtyř oblastí: (Dunovský, 1999: 50-53)

2. 1 BIOLOGICKÉ POTŘEBY

Můžeme sem zařadit především zajištění kvalitní stravy dítěte. Mezi další biologické potřeby patří uspokojení hygienických nároků – např. dostatek tepla, dodržování čistoty a ochrana před nepříznivými vlivy životního prostředí. Mezi důležitou biologickou potřebu můžeme zařadit také stimulaci, tzn. dostatečné množství podnětů, které mají vliv na rozvoj činnosti organismu.

2. 2 PSYCHICKÉ POTŘEBY

Uspokojování psychických potřeb dítěte vede k tomu, že se bude dítě náležitě rozvíjet po stránce volní, citové, v oblasti inteligence, chování a vztahů k okolí.

Mezi základní psychické potřeby patří:

- Dostatečné množství podnětů – je potřeba stimulovat dítě ve vhodnou dobu a přirozená zvědavost má být od narození uspokojována.
- Potřeba smysluplnosti světa – je důležité pěstovat v dítěti určitý řád.
- Potřeba jistoty – jde o uspokojování potřeb dítěte především po stránce citové.
- Potřeba vědomí vlastní identity – zasadit se o utváření zdravého sebevědomí dítěte, které má vliv na utváření jeho pozdějších sociálních vztahů a postojů.
- Potřeba otevřené budoucnosti – můžeme hovořit také o životní perspektivě, která zachovává životní aktivitu oproti uzavřené budoucnosti, která směřuje k bezradnosti a lhostejnosti.

V různých kulturách je kladen různý důraz na uspokojování potřeb dítěte.

2. 3 SOCIÁLNÍ POTŘEBY

Třetí základní potřebou dítěte podle Dunovského je potřeba lásky a bezpečí, potřeba přijetí dítěte (přijmout dítě takové, jaké je), potřeba identifikace s ním, potřeba zabezpečení všech možností pro rozvinutí jeho sil a schopností (naučit ho překonávat obtíže) a potřeba osvojit si od raného dětství zdravý životní styl. Bez uspokojení těchto sociálních potřeb by ideální socializace nebyla možná.

2. 4 VÝVOJOVÉ POTŘEBY

V neposlední řadě Dunovský hovoří o vývojových potřebách, které: „vedou k činnostem, kterými se jedinec sám rozvíjí. Motivují jej k aktivitám, které umožňují překračování již dosažené životní úrovně.“

V rodinách jsou většinou přiměřeně uspokojovány biologické a základní potřeby. Větší problém nastává při uspokojování sociálně psychických potřeb, zvláště pak potřeba citové jistoty, kdy děti potřebují mít pocit bezpečí, lásky, jistoty v rodinném prostředí. V současnosti se často hovoří o citové deprivaci nejen ve výchovných zařízeních, ale i v rodinách. (Kohoutek, 1998: 6)

3 OSOBNOST A DETERMINACE

V této kapitole se budeme zabývat pojmem osobnost a determinace osobnosti z hlediska psychologického.

Osobnost

Z psychologického hlediska užíváme termínu osobnost k označení „*člověka se všemi jeho psychickými, biologickými i sociálními znaky. K osobnosti patří všechny psychické procesy, stavy a vlastnosti určitého člověka. Každý člověk je také organizmem s určitými tělesnými vlastnostmi.*“ Rovněž náleží k rodině, společnosti svých vrstevníků apod. To vše působí na jeho prožívání, psychické vlastnosti a motivaci. (Čáp, 1996: 9)

Hovoříme-li o osobnosti, musíme zde podtrhnout: souhrn, ucelenost jednotlivých psychických jevů (tzn. procesy myšlení nelze chápat odděleně od zájmů člověka); uspořádání, strukturu psychických jevů (např. rozlišení hlavního či vedlejšího zájmu) a odlišnost člověka od ostatních, individualita jeho psychických znaků. (Čáp, 1996: 9)

V psychologii nepoužíváme výraz osobnost ve smyslu společensky významných jedinců.

Determinace osobnosti

Na vývoj osobnosti mají především vliv dva aspekty, a to zrání a vzájemné působení jedince s prostředím. Zráním se označuje proces, kde má rozhodující vliv dědičnost a kde vliv prostředí je velmi malý. Vývoj postupuje nejen podle vnitřních zákonů, ale také je ovlivněn interakcí s prostředím. Vývoj mohou podporovat vnější vlivy, ale zároveň jej mohou také narušovat nebo měnit. To platí i pro psychický vývoj, který je nedílnou součástí vývoje biologického a sociálního. (Čáp, 1993:108-109)

Jednota prostředí spolu se vzájemným působením jedince formuje vývoj osobnosti. Nepříznivé či vhodné životní prostředí, například nedostatek anebo nadbytek kulturních

podnětů, snížená či dobrá možnost k učení, ovlivňuje vývoj jedince ve smyslu jeho zpomalení nebo urychlení, napomáhá vývoji nebo může mít opačný účinek. Platí to nejen o vývoji tělesném, ale ještě více o vývoji duševním. Z psychologického hlediska se vývojem rozumí „proces, při kterém v průběhu času dochází nejen ke změnám velikosti systému, ale zároveň k jeho kvalitativním přeměnám (embryo – mládě – dospělý živočich).“

„Formování a determinace osobnosti je proces složitého vzájemného působení mnoha podmínek ve složitém systému během vývoje.“ Pojmy formování a determinace budí domněnku, že se jedná o jednostranné působení vnějších faktorů na osobnost. Avšak utvářejícím činitelem může být sám jedinec, jeho motivace, aktivita a cíle. Působení bývá obvykle oboustranné než jednosměrné. Dítě ovlivňuje a působí na něj především rodiče, později také učitelé a jeho kamarádi. Rovněž dítě působí svým jednáním na osoby ve svém prostředí. (Čáp, 1996: 10-12)

Při výchovném působení se zaměřuje pozornost na ontogenezi psychiky (vývoj psychiky během života člověka od jeho narození ke stáří). Ve vývoji psychickém stejně jako sociálním a biologickém se klade důraz na progresivní změny tzn. postupný přechod od jednodušších ke složitějším a dokonalejším formám.

V ontogenezi mimo to rozeznáváme proces zrání a učení. Výraz zrání vyznačuje změny, které jsou dané především vnitřními biologickými faktory nezávisle na vnějším působení. To znamená, že v raném dětství neumíme dítě naučit činnosti, pro které není vyzrálé.

Termínem učení označujeme změny, které probíhají především vlivem sociálního prostředí. Je skutečností, že učení a zrání jsou dvě hlediska, které se vzájemně prolínají. Vývoj, učení a zrání, formování jedince a jeho determinace, socializace a výchova vytváří jeden složitý proces. (Čáp, 1996: 10-12)

4 Socializace

Vývoj osobnosti se překrývá s pojmem socializace, proto považujeme za důležité více přiblížit toto téma, a s tím související podkapitoly týkající se působení rodiny, školy či vrstevníků. Jedná se o dlouhodobý celoživotní proces, v rámci kterého dochází k formování osobnosti jedince či jeho působení na společnost. V procesu socializace dochází k tomu že, se „*jedinec učí žít mezi lidmi, vycházet s nimi, spolupracovat, žít v sociální skupině, vnímat a respektovat potřeby druhých, přizpůsobit se požadavkům, normám a zvyklostem skupiny, společnosti. Socializace probíhá celý život, ale zvláště důležitá je v dětství a mládí. Důležitou součástí socializace je osvojení řeči, vědomostí a hodnot i sociálních dovedností.*“ (Čáp, 1996:13)

4. 1 V RODINĚ

Pro dítě má rodina zcela nezastupitelnou úlohu a význam. Rodina má zásadní vliv na celkový vývoj osobnosti dítěte, obzvláště v raném období dětství, zejména po stránce sociální, duševní a tělesné. Nehovoříme o tom pouze na základě všeobecné zkušenosti, ale na základě nových poznatků, které vypovídají o zásadním významu působení na dítě v období dětství. Prostřednictvím rodiny se dítě začleňuje do společnosti, realizuje se jeho sociální adaptace a dítě si uvědomuje svou roli ve společnosti. Osvojuje si nejen základní vzorce chování, ale i návyky a dovednosti potřebné pro utváření dalších mezilidských vztahů. Dítě se v rodině seznamuje se základními společenskými a kulturními hodnotami, vlivem rodiny se rozvíjí také jeho morální a sociální citění. Při založení vlastní rodiny bude jedinec vycházet ze své rodiny a čerpat poznatky, které zde získal. (Dunovský, 1999: 99)

Rodina dítěti předává první zkušenosti, ukazuje, jak se jeden k druhému má chovat, jak mají členové rodiny mezi sebou navzájem komunikovat, spolupracovat či reagovat. Dítě pozoruje a často přebírá názory rodičů, všímá si jejich chování a postojů k trávení volného času, ke vzdělání, k práci, životním hodnotám či morálce. (Čáp, 1993: 272)

V průběhu sociálního učení dítěte je rodina zprostředkovatelem hodnotového vzorce a vzorce chování. Tyto vzorce umožňují dítěti snadněji navazovat kvalitní sociální

vztahy. Děti mají tendenci napodobovat jednání a chování svých rodičů, především pokud se s nimi identifikují. Rodina by měla záměrně působit na rozvoj citové výchovy dítěte a snažit se o vhodné uspokojení potřeb dítěte, které patří k hlavním úkolům rodiny. (Kohoutek, 1998: 6)

Jak ukazují dlouhodobé výzkumy matka je pro své dítě zdrojem jistoty a zdrojem následných vztahů s kamarády a životními partnery. Úzký vztah mezi matkou a dítětem se vytváří během krátké doby po narození. Podmínkou takového vztahu je vnímavost k potřebám dítěte. Příliš mladá matka, nebo matka, která žije ve stresu, která sama nemá podporu okolního prostředí, může u dítěte jen velmi obtížně vytvářet pocit jistoty. (Dunovský, 1999:68-69)

Pro utváření vazby s dítětem je potřebná znalost základních informací. Je prokázáno, že dítě, které je pevně připoutané k matce se po stránce společenské, citové a kognitivní, vyvíjí lépe. Vazba, která se vytvoří v průběhu prvního roku života dítěte, však nemusí být neměnná. V průběhu života dítěte může docházet k závažným událostem, které mohou ovlivnit jeho život. (Dunovský, 1999: 70-71)

Vztah matky a dítěte je vztahem naprosto zásadním. V případě že matka dlouhodobě schází, nebo nemá k dítěti kladný vztah, často dochází k psychické deprivaci. Rovněž nepříznivě může působit, pokud často dochází ke změně osob pečujících o dítě, vzhledem k tomu, že si dítě nestačí k pečující osobě vytvořit vztah. Tyto skutečnosti vedou k vážným následkům při utváření citových vztahů jedince. (Čáp, 1996: 90-91)

Vztah matky a dítěte není vztahem izolovaným a jednostranným. Ve vztahu se utváří oboustranná náklonnost či antipatie, součinnost nebo její oslabení. Tak, jako dítě potřebuje rodiče, tak také rodič potřebuje dítě. Dítě přináší do rodiny nejen úsměv, ale i nové podněty a činnosti. (Matějček, 1986: 15)

Osobnost a vzájemný vztah se rozvíjí oboustranným působením rodiče a dítěte. Je nezbytné zdůraznit potřebu komunikace už od raného dětství, jelikož její absence nebo její vážné nedostatky právě v tomto období, mohou vést k narušení vývoje osobnosti. Je

třeba, aby dítě mělo základní zkušenost s vhodnou komunikací ve své rodině, což souvisí také s emočním vztahem matky k dítěti. (Čáp, 1996: 90 - 95)

Na základě mnoha výzkumů je prokázané, že i otec, který představuje vzor mužství, má pro formování osobnosti dítěte podstatný vliv. Velký význam mohou mít i další členové rodiny, např. prarodiče, kteří rovněž mohou být příkladem pozitivního chování. (Čáp, 1996: 279)

Ušinskij uvádí, že již v předškolním věku se utváří základ osobnosti. „*To, co uložíme do povahy dítěte do pěti let, to zde zůstane natrvalo a stane se jeho druhou přirozeností. Co si člověk osvojuje později, nikdy už nemá tu hloubku.*“ (Kohoutek, 1998: 4)

Je patrné, že děti, které měly možnost prožít šťastné dětství a rodiče jim vytvořili harmonické prostředí, se budou snažit vytvořit také svým dětem pěkný domov. V rámci psychologických výzkumů, které byly u nás provedeny, bylo zjištěno, že společná péče obou rodičů o dítě od narození, napomáhá soudržnosti rodiny, z čehož vyplývá nižší rozvodovost. Je však kolem nás stále hodně rodin, které se rozvádí a záleží na svědomí každého z nás, na našich vědomostech a zkušenostech, jak ovlivníme výchovu svých dětí a jaký domov jim vytvoříme. (Matějček, 1994: 10-11)

Rodina však neovlivňuje pouze období dětství a mládí jedince. Získané zkušenosti z dětství (způsob komunikace a citové reakce) se mohou přenášet do následných vztahů ať už k dětem či partnerovi. Celková sociokulturní úroveň rodiny má velký vliv na formování osobnosti dítěte. Tuto úroveň v současné době vyjadřuje především vzdělání rodičů. Rodiče, kteří mají ukončené středoškolské vzdělání, mají tendence u dítěte podporovat zájem o studium a vzdělání. Naopak v rodinách, kde rodiče nemají dokončené ani základní vzdělání je předpoklad, že dítěti nebudou vytvářet vhodné podmínky pro vzdělání. V rodině s velmi nízkou sociální a kulturní úrovní je způsob komunikace výrazně omezen. Nejedná se pouze o nedostatečnou slovní zásobu občas spojenou s odbytou výslovností, ale mnohdy rodiče nemají ani zájem s dítětem komunikovat. Právě takové jednání nejen výrazně komplikuje vývoj řeči a intelektu, ale také nepůsobí příznivě na zvědavost dítěte a poškozuje emoční vztahy mezi dětmi

a rodiči. Obvykle také rodiče s nízkým vzděláním nevytváří pro děti dostatečně podnětné prostřední a to jak po stránce zájmové tak i kulturní. (Čáp, 1993: 272-273)

Při výchově dítěte by se nemělo zapomínat na osvojování pracovních návyků a probírání otázek rodičovství. (Kohoutek, 1998: 16)

Na rozvoj a utváření osobnosti dítěte výrazně působí členové rodiny také svým temperamentem, mezi jehož znaky patří, např.: klid nebo výbušnost, vyrovnanost nebo nevyrovnanost, bezpečí nebo nestabilita. Dále rodiče ovlivňují jedince svým charakterem, etickými zásadami, vlastním způsobem chování a v neposlední řadě svojí inteligencí a znalostmi. Pro utváření osobnosti dítěte je důležitá potřeba hodnotného vzoru a příkladu ze strany rodičů či starších sourozenců. Avšak osvojování vlastností se neřídí schematicky, stává se, že si dítě paradoxně vytvoří protikladné vlastnosti, které se mu u svého rodiče nemusí líbit.

Na utváření osobnosti dítěte může mít vliv rovněž neúplnost rodiny. Jak uvádí Kohoutek: *„Nejzávažnější situace nastává, když v rodině chybí matka. Ztráta matky do 11 let dítěte je uváděna mezi faktory, které zvyšují pravděpodobnost, že se rozvine duševní porucha.“* Pokud v rodině schází otec, může tato skutečnost často vést k abnormálnímu vývoji jedince. Otec je pro dítě vzorem mužnosti, autority a disciplíny. V neúplné rodině, kde schází jeden z partnerů, nemají děti příklad partnerského života. Avšak daleko škodlivější než nepřítomnost otce nebo matky jsou dlouhodobé a závažné rozpory mezi rodiči. (Kohoutek, 1998:11-12)

Sobotková poznamenává, že vědecky začal být ověřován tradiční názor, že se dítě neobejde bez otce teprve tehdy, kdy začalo přibývat rodin žijících pouze s matkou. Uvádí, že zkoumání prozatím neprokázala přímou spojitost mezi nepřítomností otce a nepříznivými jevy ve vývoji jedince. V případě absence otce se často zmiňují poruchy chování u dětí, které mohou přecházet až v delikventní chování. Zcela se však zapomíná na temperament dítěte a vliv jiných faktorů, které mohou dítě ovlivňovat (např. vrstevníci, škola, média). Je zřejmé, že samotná fyzická přítomnost otce není garancí toho, že se dítě bude úspěšně vyvíjet. Podle prof. Jeana Le Camuse z University v Toulouse, který se věnuje otázkám významu otce pro vývoj dětí, neexistují důkazy, že

nepřítomnost otce v rodině ztěžuje u chlapců přijetí mužské pohlavní role. Avšak je zřejmé, že ideál rodiny, kde nechybí žádný z rodičů má pro dítě velký význam. Zejména z toho důvodu, že pěkný vztah mezi rodiči je pro dítě vzorem, podle kterého bude utvářet své následné vztahy. Mukti Jane Championová uvádí, že je pro dítě významná **kvalita** rodičovství, **nikoli** jeho **kvantita** (to znamená jestli jen jeden nebo oba rodiče). V případě nepříznivých podmínek závisí úspěch rodičovství podle Championové na podpoře a pomoci okolního prostředí a odborné péči. (Sobotková, 2001: 133- 134)

Vliv na vývoj dítěte může mít také finanční situace rodiny. Děti porovnávají vlastní rodinu s rodinami svých vrstevníků. Nižší sociální a materiální úroveň rodiny se může projevit do uzavřenějších postojů, větší citlivosti, separace, pocitů pochybnosti a podřadnosti. Je důležité, aby se na hospodaření rodiny podíleli všichni její členové. Děti by se měly učit v rodině šetrnosti a hospodárnosti a to i v těch rodinách, které jsou na tom ekonomicky velmi dobře. V rodinách, kde mají rodiče nadbytek finančních prostředků, by děti neměly být zahrnovány drahými a zbytečnými věcmi. (Kohoutek, 1998: 10-11)

Je potřeba zmínit, že děti, které se ve svém domově cítí dobře a bezpečně, mívají výraznou potřebu ukázat svým vrstevníkům toto místo a pochlubit se jím. Je třeba posilovat v dětech vědomí domova a kvalitních mezilidských vztahů. Neboť to, co děti ve své rodině získají, mají později snahu předat dál. (Matějček, 1994: 14)

4. 2 ŠKOLA A VRSTEVNÍCI

Je třeba uvést, že rodina není jedinou institucí, která má vliv na utváření osobnosti dítěte. Velkou úlohu sehrávají např. školní prostředí, mimoškolní aktivity či vrstevníci apod. (Matějček, 1994: 16)

Pro dítě samotné i jeho rodinu je vstup dítěte do školy mimořádnou událostí. Osobnostní vývoj dítěte je ovlivňován v průběhu celé školní docházky. Nástupem do školy se od sebe velmi výrazně oddělují dvě etapy dětství, proto je vstup dítěte do školy charakterizován jako zlomová životní událost. (Helus, 2004)

Můžeme uvést pět změn, ke kterým dochází v tomto období

- **Dítě je vstupem do školy vystaveno soustavnému vzdělávacímu působení, zabezpečenému vyučováním.** Dítě do svého života začleňuje řízené učení a tímto procesem postupně získává znalosti a nabývá vzdělání.
- **Dítě je svým vstupem do školy uváděno do nových rytmů strukturování času.** U dítěte se objevují první pokusy a zkušenosti s uspořádáním svého času a způsobem jeho naplňování.
- **Dítě je uvedeno do nového postavení resp. statusu, učí se realizovat nové životní role a mezilidské vztahy.** Můžeme hovořit o roli žáka vůči pedagogovi, spolužáka vůči svým vrstevníkům ve třídě.
- **Dítě je uvedeno do celé řady nových aktivit, skrze něž objevuje nové skutečnosti („nové světy“).** Dítě objevuje své schopnosti a možnosti a nadále si utváří vztah k ostatním lidem. Dítě si uvědomuje tu skutečnost, že díky svým znalostem získaných vzděláváním si může samo přečíst knihu, napsat text.
- **Dítě si vytváří nové zážitky a zkušenosti.** Tento faktor, kdy si dítě ujasňuje, co dokáže, souvisí s předcházejícím. Zážitky a zkušenosti jsou hybnou silou utváření osobnosti dítěte. Jak uvádí Helus: *„Dítě touží, aby se jeho kompetence brala v úvahu a podle toho se s ním jednalo. Neděje-li se tak, je pochopitelně zklamáno.“* Tím, že nerespektujeme kompetenci dítěte a jeho individualitu, neuznáváme, že je v ledačem dobré, dochází k tomu, že ho připravujeme o jistotu a odvalu. Znesnadňujeme mu zvládání nových situací a problémů. Je potřeba rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti a vést jej k jejich osvojení, což podporuje jeho samostatnost. (Helus, 2004:187-190)

Základní podmínky, potřebné pro úspěšnou socializaci dítěte

- Přiměřeně podnětné prostředí odpovídající individuálním potřebám dítěte.
 - Přiměřená interakce a komunikace v rodině. Rodiče jako vhodný model zralého sociálního chování. Přiměřená pozice mezi sourozenci.
 - Přiměřené opětování náklonnosti a lásky dítěte rodinou.
 - Přiměřené uznání dítěte a respektování dítěte jako samostatné bytosti.
- (Kohoutek, 1998:6)

5 VÝCHOVA

Jak kdysi uvedl Sokrates: „*Dnešní děti milují přepych; jsou nevychované; pohrdají autoritami; neváží si starších... Ve svém domě nejsou služebníky, ale tyrany... Odporují rodičům... a tyranizují učitele.*“ Sokrates, 390 př. Kr.

Z historie je zřejmé, že se od starověku způsob výchovy často vyznačoval záporným emočním vztahem k dítěti a jeho pevným vedením. Uvedený způsob výchovy vyvolával kritiku z řad významných pedagogů a humanistických myslitelů (např. J. A. Komenský, J. J. Rousseau), kteří při výchově kladli důraz na lásku a úctu k dítěti a přiměřenou formu výchovného vedení. Kritikou tradiční výchovy došlo k dalšímu extrému, kdy se doporučovalo nijak neomezovat potřeby dítěte. Ani tyto názory však v praxi neuspěly. (Čáp, 1993:337)

V posledních letech dochází k odklonu od těchto extrémních výchovných postojů a způsob výchovy se začíná vracet zpět do střední pozice. Nicméně i tady je třeba být na pozoru. Je totiž důležité své dítě dobře znát a chovat se tak, aby se výchova shodovala s jeho potřebami a při výchově se přihlíželo k charakteru dítěte a jeho zájmům. Je nutné, aby sami rodiče měli představu o tom, kam chtějí své dítě na základě jejich výchovného působení směřovat. Vztah dítěte k rodičům by měl být vztahem plným důvěry a lásky. (Matějček, 2001: 279-280)

5. 1 STYL VÝCHOVY

Dítě ovlivňuje a utváří nejen rodinné prostředí, ale také učitelé, mimoškolní zařízení, sportovní kluby, televize a další. Při výchově probíhá proces vzájemného působení mezi vychovatelem a dětmi a tím dochází k vývoji osobnosti obou. Osobnost dítěte se může buď rozvíjet a nebo v nepříznivých případech může dojít k deformaci osobnosti. Hodně závisí na vztahu mezi dětmi – rodiči, dětmi – učiteli a také na tom, jestli jedinci sami usilují o rozvíjení své osobnosti. V lepším případě přechází výchova v sebevýchovu. Výchova, která vede k sebevýchově je pokládána za nejvhodnější výchovu. (Čáp, 1996: 13-14)

Helus uvádí, že pokud je výchova v rodině převážně represivní, tj. výchova, ve které převládají nepřiměřené tresty, dítě v takové rodině může citově strádat. Další možností, kdy u dítěte může dojít k citovému strádání, je výchova, kde rodiče upřednostňují druhé sourozence. Toto preferování sourozenců má za následek žárlivost a vyvolává nevraživost mezi sourozenci. Je potřeba, aby rodiče dbali na to, aby jednomu dítěti nedávali najevo lásku více než druhému. Dalším typem nesprávné výchovy, která vede k citové deprivaci, je tzv. hostilní (nepřátelská) výchova. Rodič se může nepřátelsky chovat k dítěti, které mu připomíná bývalého manžela nebo manželku. V rodině, která je charakteristická autoritářskou výchovou (nadměrně se uplatňují příkazy, zákazy a tresty), může docházet k poruchám sebevědomí a k frustraci. (Helus: 2004: 46) Podle Kohoutka se s tímto druhem výchovy setkáváme v takových rodinách, kde rodiče mají na děti málo času a hlavním smyslem výchovy je poslušnost dítěte.

Rodiče by měli být pro své děti vzorem, kterému by se chtěly podobat a měli by pozitivně ocenit každou snahu dítěte o žádoucí chování a naopak velkoryse přehlédnout nepatrné nedostatky. Pokud nechceme, aby docházelo k emoční deprivaci, je potřeba v rodině vytvářet láskyplné prostředí. Je nezbytné, aby rodiče vytvářeli určité rituály jako společné večeře, setkávání s nejbližší rodinou v období narozenin a svátků, společné dovolené a zážitky. Je zapotřebí, aby citový vztah mezi rodiči a dětmi byl vzájemný a hluboký. Výchova v rodině nespočívá jen v dohledu nad dětmi či ukládáním trestů a pro děti není rovněž vhodné, aby je rodiče zatěžovali nepřiměřenými problémy. (Kohoutek, 1998: 7)

V rodině se utváří různé povahové rysy dítěte, a to v závislosti na typu rodiny, což také souvisí se způsobem výchovy v rodině a s vrozeně silným nebo slabým typem osobnosti dítěte. Vždy však záleží na výchovném působení rodičů vůči dítěti a také na genetickém předpokladu osobnosti. Je důležité zmínit, že výchova jediného dítěte je náročnější než výchova více dětí. Pokud rodiče očekávají narození dalšího dítěte, je nutné prvorozené dítě na tuto situaci připravit a věnovat mu stejnou péči jako doposud. (Kohoutek, 1998: 13)

Čáp rozlišuje tři typy výchovy, které vystihují způsob výchovy spolu s přednostmi a nedostatky, a to autokratická, liberální a demokratická: (Čáp, 1993: 332- 333)

„Při autokratickém (autoritativním, dominantním) řízení vychovatel mnoho rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, jednoznačně determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, poskytuje jim málo samostatnosti a iniciativy.“

Při slabém řízení (liberální výchově) „vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne. Neklade přímo požadavky. Pokud vysloví požadavek, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění.“

Při sociálně integračním (demokratickém) vedení „vychovatel dává dětem přehled o celkové činnosti skupiny a jejich cílech, udílí méně příkazů a podporuje spíše iniciativu, působí více příkladem než hojnými tresty.“ (Čáp, 1993: 332- 333)

Matějček se zamýšlí nad přednostmi či úskalími výchovy liberální a autoritativní. Uvádí, že oba styly mají své klady a zápory. Je zřejmé, že každá může vyhovovat různým typům povahy dětí. Každý rodič má tendenci k jinému způsobu výchovy, je však podstatné, aby se žádný z uvedených způsobů výchovy nepřeháněl a nevedl k extrému.

Autoritativní výchova, jejíž záměrem je jen slepá poslušnost, a která vyvolává strach, může mít u citlivých dětí neblahé důsledky. U takových dětí může způsobit utlumení a často vyvolat neurotické potíže. Naopak u dětí citově odolnějších může taková výchova vyvolat vzbouření a naschvály. Jedinci mohou následkem uvedené výchovy utéct do nevhodných až rizikových vztahů, či odejít z domova.

Liberální výchova může také v extrémní formě postihovat především citlivé a úzkostné děti. Přestože si děti mohou dělat co chtějí (ve výchově chybí řád) spokojenější nejsou. Vyhledávají někoho, kdo jim bude v životě oporou. (Matějček, 2001: 278-280)

Každý rodič se vyznačuje výchovou, která je pro něj obvykle charakteristická, avšak může postupem času docházet k určitým změnám ve způsobu výchovy (např. vlivem zkušeností). Způsob výchovy má velký vliv na jednání dětí, na jednotlivé složky osobnosti a jeho psychický stav. Nároky na jedince mohou stimulovat vývoj a činnost jedince, anebo opačně jeho vývoj narušovat. Přiměřené výchovné požadavky obvykle

působí příznivě, nicméně příliš nízké či vysoké požadavky mohou narušovat formování osobnosti a socializaci. (Čáp, 1993: 336-338)

Prekopová zdůrazňuje v souvislosti s výchovou: „*Základy výchovy je třeba stihnout do deset či dvanácti let. Potom už dítě víc naslouchá vrstevníkům. V pubertě už nepřijme, co se po něm žádá, postaví se na odpor. Pak už musíme nechat dítě jít svou cestou. Být dál přítomen v povzdálí a ochoten pomoci, jakmile to dítě bude potřebovat. Ale nevnučovat se, netlačit, nevychovávat. Věřit mu a v případě potřeby mu pomoci.*“ (Koucká, Prekopová, Šturma, 2012: 162)

Šturma vyjadřuje názor, že „*ve výchově platí pravidlo zlaté střední cesty – výchova by se měla dít v atmosféře vřelosti, nikoli však rozmazlování. Rodiče by zejména malým dětem měli být jednoznačnou pozitivní autoritou a oporou na cestě do světa, měli by však respektovat potřeby dětí a jejich vnitřní svět. Neměli by je nechat bez vedení a pomoci, ani by je neměli svazovat přílišným zasahováním a usměrňováním.*“ (Koucká, Prekopová, Šturma, 2012: 166)

5. 2 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

Rodiče mohou při výchově používat různé výchovné prostředky. Odměny a tresty jsou však nejběžnější, které se k usměrňování chování dítěte používají.

Odměnu můžeme definovat jako působení rodičů nebo vychovatelů, které přináší dítěti radost, společně s uspokojením některých jeho potřeb.

Čáp popisuje **trest** jako omezení některých potřeb dítěte, který přináší zklamání případně frustraci.

V dřívějších dobách se při výchově dětí užívaly více tresty než odměny. Tresty bývaly mnohdy ponižující a kruté, např. rány holí či umístění v „oslovské“ lavici.

Nutno uvést, že velká míra trestů je často výrazem bezmocnosti a bezradnosti ať už rodiče nebo učitele. Je projevem, který má nežádoucí výchovné působení a vede k opačným výsledkům. Nadměrné užívání trestů má za následek narušení vztahů ať už v rodině či ve škole. Většina vědců zastává názor, že výchova, která je založena na

odměnách je daleko účinnější než výchova, ve které převažují tresty. (Čáp, 1993: 314-315)

Při užívání odměn závisí na druhu a četnosti. Daleko účinnější než materiální odměny jsou odměny „emoční“, mezi které řadíme např. projevy ocenění, pochvalu, vyjádření náklonnosti, a to zvláště u starších dětí. Nicméně i pochvala má větší účinek tehdy, když se používá občas. Souhrn znalostí z praxe ukazuje, že časté užívání pochval či jiných odměn může zevšednět.

V otázce trestů je podstatné, aby si dítě uvědomilo, že jej rodiče trestají, např. za nevhodné chování, ale nadále jej mají rádi. Používání **fyzických trestů** může nejen zesilovat dětskou agresivitu, ale dítě také ponižuje. Naproti tomu se **psychické tresty** („nemám tě ráda“) mohou jevit jako lidštější, avšak bylo zjištěno, že působí na dítě daleko destruktivněji než tresty fyzické. Z toho vyplývá, že psychické trestání může být více škodlivé, než se někteří rodiče domnívají. Pokud je výchova dítěte přiměřená, měly by se tresty používat co nejméně. Především v těch případech, pokud je chování dítěte nebezpečné (dítě vbíhá do cesty, ubližuje druhým dětem, ničí věci apod.). Rodiče by měli trestat děti následně poté, co je napomenuli, a děti toto napomenutí nevzaly vážně. (Čáp, 1993: 314 -318)

Dalším neméně důležitým prostředkem výchovy je **přesvědčování**, kdy rodič vysvětluje dítěti, proč je potřeba respektovat určité normy nebo požadavky a jaké mohou být následky jejich nedodržení. Nezaměňujme však přesvědčování, které je v protikladu k vyžadování „slepé poslušnosti“. (Čáp, 1993: 319)

Převážná většina rodičů vychovává děti zejména svým vlastním příkladem. Dítě chování a vystupování dospělého člověka napodobuje a vybírá si svůj vzor mezi osobami v rodině či nejbližším sociálním prostředí. Utváření osobnosti dítěte může být ovlivněno jak pozitivním příkladem rodiče, tak i jeho negativním chováním, kdy dítě si uvědomí, že se takto nechce nikdy chovat. (Čáp, 1993: 323).

Při výchově je dobré řídit se vyzkoušeným pravidlem, které říká: *“Zařid’te věci tak, aby je dítě udělalo dobře a za to je výrazně pochvalte. Nedopusťte však, aby udělalo něco špatně a vy jste je za to museli trestat.”* (Matějček, 1993:30)

Z uvedených stylů výchovy vyplývá, že při výchově dítěte je důležité nešetřit pochvalou, povzbuzením či odměnami, protože tyto výchovné prostředky jsou pro něj potřebné, motivační a přináší mu radost.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

6 ÚVOD K PRŮZKUMU

Předním tématem průzkumu je poukázat prostřednictvím vybraných případových studií na vliv odlišných typů rodin na jedince. Pro uvedení do problematiky jsou podstatné informace v teoretickém rámci práce, který definuje pojmy „rodina, osobnost, domov, výchova, socializace a citová deprivace“, dále vymezuje funkce rodiny, její typy, modely, hodnoty a životní styl.

Neméně podstatná je také část empirická, která zahrnuje případové studie, jejichž celkový obsah však není možné zevšeobecnit, je možné na ně poukázat.

Důvodem průzkumu je podtržení významu instituce rodiny jako zásadního činitele mající vliv na osobnost jedince. Každý jedinec vyrůstá v odlišném rodinném prostředí, proto i působení na výchovu dítěte je rozdílné.

Dle názoru autorky znalost této problematiky je pro každého člověka významnou vědomostní součástí v tom smyslu, aby si dostatečně uvědomil důsledky související s působením rodiny na vývoj dítěte.

6. 1 VYMEZENÍ PRŮZKUMNÉHO PROBLÉMU A CÍLE PRŮZKUMU

Cílem průzkumného problému je popsat tři případové studie dětí pocházejících z různých typů rodin. Analyzovat získaná data z jednotlivých případových studií a poskytnout informaci, jak může rodina ovlivnit osobnostní vývoj jedince z hlediska dopadu na jeho chování a morální hodnoty.

6. 2 METODOLOGIE

Vzhledem k zaměření průzkumu a povaze získávaných dat byla využita **kvalitativní výzkumná** metoda nazývaná také jako „*nenumrické šetření a interpretace sociální reality*“, konkrétně **případová studie**. (Disman, 2002: 285) Jedná se o „výzkumnou metodu v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ (například žák, malá skupina žáků, učitelů, jednotlivá třída, škola apod.). Ten je detailně popsán a vysvětlován, takže dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání těchto objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout. Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu, nevýhodou omezenost zobecnitelnosti výsledků.“ (Průcha a kol. 1995: 177)

Analýzou těchto případových studií bude poukázáno na otázky vlivu rodiny na utváření osobnosti dítěte.

Při zpracování teoretické části bakalářské práce autorka použila obsahovou analýzu dat, což je „metoda, kterou lze obecně definovat jako rozbor obsahu záznamu určité komunikace... a úžeji jako analýzu textu či souboru textů.“ (Dostupné z: <http://www.caat.cz/vyzkumy-a-analyzy/metodologie/77-obsahova-analyza>, cit. 18. 3. 2012)

Dalším typem výzkumné metody bylo **přímé pozorování** prováděné **nestrukturovanou skrytou formou**. V. Jůva charakterizuje pozorování jako sledování lidí a následné popsání nebo záznam těchto činností lidí, popř. jejich hodnocení. Předmětem pozorování jsou osoby, ale i předměty, se kterými tyto osoby pracují, a dále i prostředí, ve kterém se činnost uskutečňuje. (Jůva, 1996: 16)

Pro bližší objasnění výzkumných metod autorka uvádí různé způsoby pozorování, a to:

Přímé a nepřímé pozorování

Výzkumník se při přímém pozorování účastní zkoumaného jevu v čase, kdy probíhá. Naopak při nepřímém pozorování výzkumník sleduje záznam již uskutečněné činnosti, který byl opatřen za účelem výzkumu.

Strukturované a nestrukturované pozorování

Pozorovatel při strukturovaném pozorování strukturuje skutečnost na předběžně stanovené kategorie, hledá odpověď na dopředu určené jevy a pro tento záměr má rovněž připravený pozorovací postup. V rámci nestrukturovaného pozorování nemá výzkumník připravený žádný systém, podle kterého bude pozorovat.

Otevřené a skryté pozorování

Při otevřeném pozorování pozorované osoby vědí, že jsou pozorovány. Výzkumník svou identitu neutajuje. Při skrytém pozorování svoji totožnost skrývá a pozorování neví, že jsou pozorováni. (Švaříček, 2007: 145)

6. 3 VÝZKUMNÝ VZOREK

Pro výběr vhodného výzkumného vzorku vzhledem k cíli průzkumu autorka použila metodu stratifikovaného účelového výběru, který je založen na principu třídění souboru do jednotlivých vrstev na základě vybraných kritérií. (Miovský, 2006)

Vzhledem k tomu, že se autorka ve své profesi setkává s cílovou skupinou osob s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, ve dvou případech vycházela ze znalosti jednotlivých rodin. Ve třetím se jednalo o rodinu z blízkého sousedství. Hlavním kritériem byla různorodost rodin (úplná či neúplná rodina). Vzhledem k tomu, že rodiny byly cílem dlouhodobého přímého pozorování autorky, nebylo nutné je oslovit.

Poněvadž byl průzkum zaměřen na úzkou skupinu osob, tzn., že se nevyznačoval statisticky reprezentativním vzorkem, výsledky nebylo možné ve vztahu k širší populaci zobecnit.

6. 4 PŘÍPADOVÉ STUDIE

6. 4. 1. PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1

I. OSOBNÍ ÚDAJE

<i>JMÉNO:</i>	Michal
<i>DATUM A MÍSTO NAROZENÍ:</i>	1981
<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	VŠ (titul Bc.)

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

<i>MATKA</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1956
	<i>ROK ÚMRTÍ:</i>	1991
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	střední odborné učiliště

<i>OTEC</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1956
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	střední odborné učiliště

SOUROZENCI

Jiří	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1979
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	VŠ (titul Ing.)

III. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Michal se narodil v úplné rodině jako plánované dítě. Od 3 let navštěvoval mateřskou školu a poté absolvoval povinnou školní docházku. Studijní výsledky na základní škole byly dobré. V devíti letech mu zemřela matka, vychovával jej otec. Po ukončení základního vzdělání začal studovat střední školu. Po jejím zakončení absolvoval základní vojenskou službu. Nastoupil do zaměstnání, kde pracoval jako tiskař, avšak postupem času zjistil, že by se rád realizoval v prospěšnějším oboru. Začal studovat na policejní škole a v průběhu studia nastoupil do služeb policie ČR, kde pracuje na pozici policejního inspektora.

Při zaměstnání si doplnil vysokoškolské vzdělání, které ukončil titulem „bakalář“. Je ženatý a má roční dceru. Mezi jeho zájmy patří orientační běh a hra na klarinet. Michal působí jako spokojený a vyrovnaný člověk, kterému záleží na své rodině.

IV. POPIS KONKRÉTNÍHO PŘÍPADU

Rodina (otec, matka a dvě děti) žila ve společné domácnosti s rodiči otce v rodinném domě. Rodinné prostředí bylo vždy harmonické, i když se občas vyskytovaly běžné mezigenerační problémy. Rodiče se na příchod dětí připravovali s tím, že jim poskytnou veškerou potřebnou láskyplnou péči. Na výchově se podíleli oba rodiče společně, výchovné působení rodičů bylo jednotné. Otec v rodině pomáhal své manželce při všech činnostech, které souvisely s výchovou dětí a také s péčí o domácnost. Děti vedl k dodržování morálních zásad a kladl důraz na hodnoty jako spolehlivost, úcta k rodičům a starším lidem, tolerance, nesobeckost, pracovitost, spravedlnost a sebekázeň), jelikož sám byl k tomu veden svými rodiči. Otec vedl chlapce ke vzájemné pomoci. Ve výchově byl trpělivý a laskavý. Navzdory převážně příkladnému vzoru chování ze strany svých rodičů se otec Michala neztotožnil s názorem svého otce (Michalova dědečka), který se nikdy nezapojoval do domácích prací. Ty považoval za povinnosti ženy. Michalův otec se proto choval v tomto ohledu opačným způsobem.

Většinu aktivit v rodině organizoval otec, tak aby rodina mohla co nejvíce času trávit společně. Vedl Michala a jeho bratra od dětství ke sportovním aktivitám a organizoval různé sportovní akce pro děti z okolí. Starší syn závodně plaval a Michal se věnoval orientačnímu běhu a hrál na klarinet. Otec sám byl cílevědomý sportovec. Vždy preferoval péči o děti a rodinu před vlastními zájmy a teprve po splnění všech povinností se věnoval sportu.

Ve věku devíti let Michala, bylo jeho matce diagnostikováno závažné onemocnění, kterému po 1,5 roce podlehla. Pro rodinu bylo období po úmrtí matky velmi náročné. Otec sám zajišťoval péči o oba syny a navíc ještě o vlastního otce, který byl v té době ve vysokém věku. Babička chlapců v té době již nežila. Odbornou pomoc psychologa ani jiného odborníka rodina nevyhledala. Velkou psychickou oporou byly rodině tety

(sestry z otcovy strany). Otec se snažil vyrovnávat s úmrtím manželky tím způsobem, že se zaměřil na výchovu svých synů, a ve zbytku volného času sportoval.

Michal po úmrtí matky citově strádal a s touto událostí se těžce vyrovnával. Otec se mu snažil vynahradit absenci matky zvýšenou péčí, sám si však uvědomoval, že není v možnostech muže plně zastoupit matku po citové stránce.

I když byl Michal ve škole mezi svými spolužáky oblíbený pro svou veselou a upřímnou povahu, v době kdy došlo k této události začal být přecitlivělý, málomluvný, úzkostný a při zmínce o matce reagoval plačtivě. K těmto situacím docházelo i v době během vyučování. Otec se pravidelně zúčastňoval třídních schůzek a navštívil také Michalovu učitelku, kdy tuto situaci řešili společně. Třídní učitelka jim byla nápomocná, snažila se Michalovi ulehčit toto psychicky náročné období. Spolužákům citlivě a přiměřeně věku vysvětlila, aby k němu byli ohleduplní a tolerantní. V té době se Michalův prospěch mírně zhoršil. Michal často po příchodu ze školy vyžadoval osobní a fyzický kontakt s otcem - ve větší míře se dožadoval pohlazení či objetí, což otec rád akceptoval. Toto chování sílilo zvláště v období vánočních svátků, protože matka zemřela právě na Štědrý den. V důsledku této události v rodině si Michal k otci vytvořil silné citové pouto a tato událost rodinu o to více spojila

Z důvodu absence ženy v domácnosti zastával otec všechny domácí práce sám, což zvládal velmi dobře a vedl k tomu i své syny. Například pravidelně každé Vánoce pekli společně vánoční cukroví.

S chlapci často hovořil o různých tématech a pokaždé vyslechl také jejich názor. Vztahy mezi sourozenci byly pěkné a otec se snažil vztahy mezi nimi ještě více upevňovat. Věděl, že i když má každý z chlapců jinou povahu (Michal byl vždy veselejší a živější a bratr Jirka byl vážnější, ale zodpovědnější) tak mezi nimi nemůže dělat rozdíly.

V období puberty se neprojevovaly žádné výrazné problémy v jeho chování. Snadno navazoval přátelské vztahy se svými vrstevníky a také mezi učiteli byl oblíbený. Otec

s nimi v pozdějším věku řešil také jejich první vztahy. Michal měl k otci důvěru a věděl, že v něm má také velkou oporu a jistotu a že se mu může kdykoliv svěřit se svými osobními problémy.

Otec se po deseti letech seznámil s partnerkou, kterou si Michal oblíbil. Postupem času se mezi nimi utvořilo silné citové pouto. Nebál se dávat najevo city vůči otcové partnerce, která je opětovala.

Před dvěma lety se Michal oženil se svou přítelkyní a narodila se jim dcera. Klade důraz na harmonické soužití v úplné rodině a životní hodnoty.

Shrnutí

Případová studie poukazuje na vliv rodiny na chlapce, který vyrůstal po úmrtí matky v neúplné rodině. Přes tuto nepříznivou událost byl otec schopen zajistit chlapci řádnou výchovu, a to především díky jeho silnému vztahu k dětem, časté komunikaci a důslednosti ve výchově. Vzhledem k příkladnému vzoru ze strany otce po celou dobu jeho působení má Michal uspořádané základní životní hodnoty. I když v rodině chyběla role matky, Michal je citově vyrovnaný, sebevědomý, spokojený a vede spořádaný život nyní již ve své rodině.

6. 4. 2. PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2

I. OSOBNÍ ÚDAJE

<i>JMÉNO:</i>	Martin
<i>DATUM A MÍSTO NAROZENÍ:</i>	1995
<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	student odborného učiliště

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

<i>MATKA</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1974
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	střední odborné učiliště

<i>OTEC</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1972
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	střední odborné učiliště

SOUROZENCI

Jan	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	2011
-----	----------------------	------

III. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Martin se narodil v úplné rodině jako prvorozený syn. Rodiče uzavřeli sňatek z důvodu těhotenství, dítě nebylo plánované. Od 2 let navštěvoval jesle, následně mateřskou školu a poté povinnou školní docházku. Studijní výsledky na prvním stupni základní školy byly dobré, později se však jeho prospěch výrazně zhoršil. V současné době navštěvuje odborné učiliště, které dosud neukončil.

Volný čas trávil od dětství bez dohledu rodičů a bez jejich výchovného působení vzhledem k tomu, že rodiče o syna nejevili zájem. Na výchově se podílela především babička. Martin byl v posledním roce povinné školní docházky umístěn do diagnostického ústavu z důvodu výrazných problémů v chování a zanedbání péče ze strany rodičů. Nemá žádné vyhraněné zájmy.

Martin působí jako nevyrovnaný chlapec s nízkým sebevědomím. Nemá dobrý vztah se svými rodiči. Pěkný vztah má pouze ke své babičce, která mu věnovala nejvíce času.

IV. POPIS KONKRÉTNÍHO PŘÍPADU

Rodiče Martina uzavřeli sňatek po velmi krátké známosti z důvodu těhotenství matky. Rodina (otec, matka a dítě) prožila první dva roky manželství ve společné domácnosti s rodiči matky. Martinův dědeček vždy dával přednost nejmladší dceři, Martinově matce, která nikdy neměla v domácnosti téměř žádné povinnosti a vše za ni dělala její matka. Její výchova byla ovlivněna nejednotným působením ze strany rodičů. Nebyla ochotna dělat cokoliv pro druhé, jejím povahovým rysem bylo sobectví a lenivost na rozdíl od její matky, která byla pracovitá a velmi dobrosrdečná.

Mladí manželé nebyli na příchod dítěte dostatečně připraveni. Jejich soužití nebylo od počátku spokojené, často mezi nimi docházelo ke sporům, především v období po narození dítěte. Ke zlepšení vztahů mezi manželi nedošlo ani po přestěhování do jejich domu, který jim rodiče darovali. Rodiče Martina měli, vzhledem ke svému nízkému věku o trávení svého volného času jiné představy. Dítě jim bylo v životě překážkou, která jim bránila v naplnění jejich volného času. Rodiče se chlapci od narození dostatečně nevěnovali. S dítětem komunikovali omezeně, neměli zájem naslouchat tomu, co jim říká. Před výchovou dítěte upřednostňovali své přátele, které často navštěvovali. Nechávali jej doma bez dozoru dospělé osoby.

Martinovi se od malička ze strany matky nedostávalo lásky, pohlazení ani citu. Chovala se k němu odměřeně, trestala jej za malichernosti a neustále jej okřikovala. Otec pracoval mimo své bydliště a domů jezdil pouze na víkendy. Jeho chování k synovi bylo nepříznivě ovlivněno chováním manželky, kdy přebíral negativní vzorec jejího chování. K synovi si rovněž nevytvořil potřebný citový vztah a nevěnoval mu dostatečný zájem. Chlapec nebyl veden k žádným zájmům. V rodině Martina nebyl zaveden žádný pevný řád. Rodiče jej nevedli k plnění základních povinností či dodržování morálních hodnot, protože je sami neměli vytvořené. Babička dlouhodobě upozorňovala Martinovy rodiče na jejich nedostatečnou péči.

Martin trávil každý víkend u babičky, která nahrazovala péči rodičů a zajišťovala jeho výchovu a dávala mu najevo, že ho má ráda. Martin si k babičce vytvořil silný citový vztah. Často se jí svěřoval se svými problémy a nacházel u ní pochopení. Babička jej

vždy trpělivě vyslechla a snažila se mu pomoci, pokud to bylo v jejích možnostech. Martin byl u babičky spokojený, ochotně pomáhal, chodil s ní nakupovat. Babička ho vedla k dodržování určitého řádu, který však po jeho návratu domů, nebyl rodiči vyžadován. Martin se do období puberty projevoval jako dobrosrdečný a vnímavý chlapec, byť poněkud uzavřený. Babička se mu snažila vytvářet podnětné prostředí, které mu doma chybělo. V bydlišti babičky měl také své kamarády. Byl ochotný poslechnout babičku v tom, na čem se spolu domluvili. Avšak čím byl starší, tím méně času u ní trávil. Vliv babičky začal slábnout v době puberty Martina. V místě svého bydliště si našel nevhodné kamarády a babičku již tolik nenavštěvoval. U Martina se začaly projevovat problémy v chování (lhaní, záškoláctví a drobné krádeže). Na problémy upozornila třídní učitelka rodiče. V této době také probíhal rozvod jeho rodičů. Rodiče neřešili synovo problémové chování. Krátce po rozvodu si matka našla přítele, kterého upřednostňovala před synem. Martinovo chování se stále více zhoršovalo a se svými kamarády začal šikanovat slabší spolužáky. Chlapec byl na základě rozhodnutí soudu umístěn do diagnostického ústavu. V současné době žije u své babičky a snaží se dokončit studium.

Shrnutí

Případová studie poukazuje na výchovu Martina v úplné rodině, která by měla být předpokladem vhodného výchovného působení. I když byl tento předpoklad splněn, rodiče mu nebyli schopni zajistit řádnou výchovu a péči. Rodiče byli nezralí a nebyli připraveni dítě řádně vychovávat. Na prvním místě byli především zájmy rodičů a jejich životní styl se s výchovou dítěte neztotožňoval. S dítětem omezeně komunikovali, neměli zájem mu naslouchat. Ačkoliv se babička snažila zajistit péči o vnuka, nebylo v jejích schopnostech a možnostech, vzhledem k mezigeneračnímu rozdílu a omezenému výchovnému působení, zajistit jeho řádnou výchovu. I přes velkou snahu babičky o předávání morálních hodnot nedošlo k výraznému ovlivnění jeho chování. Martin se projevuje jako nevyrovnaná osobnost s nízkým sebevědomím a problémovým chováním. Nemá žádné zájmy.

6. 4. 3. PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3

I. OSOBNÍ ÚDAJE

<i>JMÉNO:</i>	Pavla
<i>DATUM A MÍSTO NAROZENÍ:</i>	1983
<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	VŠ (titul Mgr.)

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

<i>MATKA</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1951
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	vysokoškolské
<i>OTEC</i>	<i>ROK NAROZENÍ:</i>	1950
	<i>VZDĚLÁNÍ:</i>	střední odborné úplné

III. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Pavla se narodila v úplné rodině v 7. měsíci těhotenství jako plánované dítě. Vzhledem k předčasnému porodu u ní došlo k nevratnému poškození zraku. Ve 3 letech se její rodiče rozvedli a vychovávala ji matka s babičkou. Od 5 let navštěvovala speciální mateřskou školu pro děti s vadami zraku, poté základní školu pro děti slabozraké a nevidomé. V obou případech se jednalo o školu internátního typu. Po ukončení povinné školní docházky studovala na gymnáziu. Úspěšně zvládla přijímací zkoušky na vysokou pedagogickou školu. Od počátku studia dosahovala velmi dobrých studijních výsledků. Vysokou školu ukončila s titulem magistr a získala červený diplom. Pavla má státní zkoušku z angličtiny a francouzštiny a nyní bude absolvovat státní zkoušku z němčiny. Pracovala jako učitelka na základní škole, kde vyučovala angličtinu. V současné době pracuje jako soukromá lektorka cizích jazyků. Seberealizuje se v práci, kterou má ráda. Mezi její zájmy od dětství patří hra na klavír, zpěv a příroda. Pavla působí jako veselá, energická a spokojená mladá žena. Před třemi lety se přes internet seznámila s partnerem a v loňském roce uzavřela sňatek. Společně se přestěhovali do nově upraveného bezbariérového bytu. V současné době plánuje založit rodinu.

IV. POPIS KONKRÉTNÍHO PŘÍPADU

Pavla se narodila v 7. měsíci těhotenství. Po porodu byla umístěna po dobu 2 měsíců v inkubátoru. Došlo u ní k poškození sítnice očí a v důsledku toho k úplné ztrátě zraku. Matka se s touto skutečností velmi těžce vyrovnávala, otec se s tím smířil lépe. Její dva starší sourozenci krátce po porodu zemřeli. Rodina (Pavla, matka a otec) bydlela společně s babičkou Pavly. Od malička byla velmi živé a temperamentní dítě, které si do určité doby neuvědomovalo své postižení. Velmi brzy začala chodit i mluvit. Byla zvědavá, měla potřebu si nové věci a osoby hmatem prozkoumat.

Ve 3 letech se její rodiče rozvedli, rozvod však s postižením dcery nesouvisel. Pavla byla svěřena do péče matky, která žila společně se svou matkou (babičkou Pavly). Péče o ni byla vzhledem k jejímu postižení náročná. Matka ji musela učit prostorové orientaci a všemu, co s nevidomostí souvisí. Matka velmi brzy zjistila, že její dcera má výbornou paměť a že se velmi lehce učí novým věcem. Ve výchově byla nápomocná i babička. Hodně se jí věnovala, vedla ji lásce k hudbě, literatuře a vzdělání (zpívala jí písničky, četla pohádky, učila říkanky). Maminka s babičkou vedly Pavlu také ke kultuře – pravidelně navštěvovaly divadla a koncerty.

Přestože byla Pavla nevidomá, matka s babičkou ji její handicap nedávaly najevo a chovaly se k ní jako ke zdravému dítěti. Matka byla ve výchově dcery velmi trpělivá. Od dětství ji vedla k samostatnosti tak, aby v pozdějším věku byla co nejméně závislá na ostatních. Směřovala ji k dodržování morálních zásad jako cílevědomost, sebekázeň, důslednost, ohleduplnost a vzájemná úcta. Prostředí, ve kterém Pavla vyrůstala bylo podnětné a vztah mezi nimi byl láskyplný.

Otec zůstal s dcerou po rozvodu v pravidelném osobním kontaktu. Chodil s ní často na vycházky do lesa, kde ji učil poznávat stromy hmatem podle kůry a rozeznávat ptactvo podle zvuku.

Vzhledem k tomu, že v místě jejího bydliště nebyla možnost pro Pavlu zajistit speciální mateřskou školu, matka ji vozila do 100 km vzdálené školy pro děti s vadami zraku. Jednalo se o školu internátního typu. Pavla byla zpočátku plačtivá. Trvalo ji než si

zvykla na své kamarády. Poté co se v novém prostředí adaptovala, vytvořila si pěkný vztah k dětem i pedagogům. Základní škola, kterou navštěvovala, byla rovněž umístěna mimo její trvalé bydliště. Jednalo se o školu pro děti slabozraké a nevidomé. Od nástupu do školy se věnovala hře na klavír a také zpěvu. Vztah k hudbě získala od své babičky a ten jí zůstal dodnes. Na škole zvládala také výborně studium cizích jazyků - angličtinu a francouzštinu. Ve školním prostředí se naučila samostatnosti rychleji než v domácím prostředí vzhledem k tomu, že ve škole byla odkázaná sama na sebe. Byla nucena si všechno kolem své osoby obstarat. Při příjezdu domů si Pavla zavedla pravidlo, že si vždy v pátek splní všechny své školní povinnosti tak, aby zbytek víkendu mohla strávit s rodinou.

Období puberty bylo pro Pavlu složitější, měla pocit méněcennosti, protože si stále více uvědomovala své postižení. Pokládala si otázku, proč slepota postihla právě ji. V této době ji nejvíce pomáhaly matka s babičkou, které s ní hodně komunikovaly a řešily s ní její trápení. Zdůrazňovaly jí, že je důležité vážit si sebe sama a jít si za svým cílem.

Vzhledem k tomu, že Pavla ve škole vždy výborně prospívala, po ukončení povinné školní docházky se rozhodla studovat na gymnáziu, kde rovněž dosahovala výborných výsledků. Pravidelně ji do školy doprovázela osobní asistentka, kterou zajistila a finančně zabezpečila škola. Se spolužáky měla velmi dobré vztahy. Kromě studia si s nimi užila také spoustu zábavy. Byla známá svým optimismem a humorem. Kamarádky ji několikrát vzaly na diskotéku a podnikly spolu několik zahraničních cest.

Pavla byla přijata ke studiu na vysoké škole. Jejím přáním bylo pracovat v sociální oblasti a pomáhat podobně postiženým lidem, nebo vyučovat cizí jazyky. Při studiu ji velmi pomáhala její matka, která ji pravidelně na přednášky a zkoušky doprovázela. Matka navštěvovala knihovnu, kde Pavle půjčovala potřebnou literaturu ke studiu nebo z knih pořizovala výpisky, které potom dceři předčítala. Přednášky si Pavla zapisovala na počítač s hlasovým výstupem. Na škole patřila k nejlepším studentům a vysokou školu absolvovala s červeným diplomem. Matka měla velkou zásluhu na úspěchu při studiu své dcery.

Po ukončení vysoké školy pracovala 1 rok na základní škole, kde vyučovala angličtinu. V současné době vyučuje angličtinu a němčinu individuálně. Před třemi lety se seznámila s partnerem, který je rovněž nevidomý. Pracuje jako masér. Před rokem uzavřeli sňatek a přestěhovali se do bezbariérového bytu v domě s pečovatelskou službou. Jejich velkým přáním je mít dítě.

Shrnutí

Případová studie poukazuje na výchovu a vývoj dívky se zrakovým postižením v neúplné rodině. Otec odešel od rodiny v nízkém věku Pavly, nicméně měl možnost podílet se částečně na její výchově. Díky příkladnému působení ze strany rodiny a její cílevědomosti byla Pavla schopna naučit se samostatnosti, úspěšně vystudovat střední a vysokou školu, najít si řádné zaměstnání a v životě se realizovat. Pavla má uspořádaný žebříček životních hodnot a jasně stanovené priority a cíle, kterých chce v životě dosáhnout. I přes svůj handicap je Pavla veselá, temperamentní a cílevědomá a společně se svým manželem se věnují svým zájmům.

6. 5 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ

První a třetí případová studie je charakteristická tím, že v rodině schází jeden z rodičů. Otec v první a matka ve třetí případové studii se vyznačují silnou osobností, ve výchově jsou důslední a k dítěti mají vytvořený pevný citový vztah. Děti jsou vedeny k samostatnosti a k dodržování základních životních hodnot a norem. V obou případech jsou děti pozitivně ovlivněny výchovným působením a jasně stanovenými pravidly ze strany rodičů, jeví se citově vyrovnané a mají stanovené priority a cíle, kterých chtějí v životě dosáhnout.

Trend, kdy dítě vyrůstá v úplné rodině – kde se na výchově podílí oba rodiče a kde se o radosti, starosti a odpovědnost mohou rodiče podělit, snadněji zvládnout řešení problémů, které život přináší – nemusí být vždy zárukou úspěšného vývoje a výchovy dítěte, na což poukazuje druhá případová studie. V této studii je třeba poukázat na nízký věk rodičů, jejich osobnostní nevyzrálost a nedostatek morálních hodnot. Je třeba

položit si otázku, zda by např. vyšší věk rodičů v tomto případě zásadním způsobem ovlivnil výchovu dítěte. Ve studii je nutné také podtrhnout nedostatečnou komunikaci rodičů s dítětem, nezájem o něj, což také může být dalším faktorem, který vede k narušení vývoje osobnosti. Dítě se v této případové studii projevuje nevyrovnaností, nedostatkem sebedůvěry a problémovým chováním.

Přestože v první a třetí případové studii schází jeden z rodičů, je potřeba uvést, že výchova dětí je v obou případech realizována v podmínkách, které umožňují zdárný vývoj dítěte, a to v atmosféře klidného rodinného prostředí, vzájemné komunikace a tolerance, kdy rodič je pozitivní autoritou a oporou dětí, respektuje jejich potřeby, přiměřeně je usměrňuje, ale zároveň nesvazuje přílišnými zákazy. Rodiče jsou zprostředkovatelem hodnotového vzorce a vzorce chování.

V souvislosti s výše uvedenými případovými studiemi autorka poukazuje na skutečnost, že kvalita osobnosti osamělého rodiče spolu s jeho výchovným působením je důležitější než to, že je rodina úplná.

7 DOPORUČENÍ

Na základě zjištěných informací v rámci teoretické i praktické části bakalářské práce autorka uvádí některá doporučení pro školská zařízení.

Autorka dospěla k závěru, že pro zlepšení informovanosti žáků základní školy, coby budoucích rodičů, je třeba rozšířit jejich povědomí o problematice týkající se rodiny a jejího vlivu na utváření osobnosti.

Doporučení pro školská zařízení:

- analyzovat a vyhodnotit konkrétní školní vzdělávací program v oblasti rodinné výchovy,
- podle zjištěných výsledků zahrnout informace do vzdělávacího programu v oblasti rodinné výchovy, jehož součástí budou informace o rodině jako celku a jejího působení na osobnost dítěte (viz kapitola 1 až 5),
- navázat spolupráci s Poradnou pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy za účelem přednášek na toto téma.

ZÁVĚR

Dosáhnout dokonalosti ve výchově vlastního dítěte je přáním každého z nás, ale je obtížné jej naplnit, vzhledem k tomu, že každý z nás dělá chyby. Každý člověk pochází z odlišného rodinného prostředí, které jej zásadně ovlivňuje. Je však potřeba si uvědomit, že každé dítě potřebuje lásku, harmonické prostředí a základní životní hodnoty, které si odnáší do života.

Bakalářská práce ve svých sedmi kapitolách shrnuje informace o významu rodiny na vývoj osobnosti dítěte.

První kapitola popisem základních pojmů jako rodina, osobnost, domov, výchova, socializace, citová deprivace, uvádí čtenáře do výše uvedené problematiky. Dále kapitola charakterizuje funkce rodiny, její typy, modely a hodnoty rodiny, životní styl, problémy a poruchy rodiny.

Druhá kapitola vymezuje základní potřeby dítěte. Následující kapitola se zabývá pojmy osobnost a determinace osobnosti, a to z hlediska psychologického.

Čtvrtá a pátá kapitola hovoří o socializaci a výchově jedince.

Důležitou součástí bakalářské práce je šestá a sedmá kapitola obsahující empirický pedagogický průzkum, jehož cílem bylo popsat tři případové studie dětí pocházejících z různých typů rodin, analyzovat získaná data a poukázat na skutečnosti zjištěné v rámci případových studií.

Na základě analýzy autorka stanovila doporučení pro školská zařízení, která mohou zvýšit povědomí žáků o vlivu rodiny na dítě.

Tato práce slouží také k zamyšlení nad otázkami výchovy a možnostmi vlivu na utváření osobnosti jedince. Úkolem každé rodiny by měla být snaha o vytvoření

domova plného srdečnosti, upřímnosti a soudržnosti tak, aby se z dítěte stal slušný a morální člověk.

„Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, již může člověk dosáhnout.“ Franz Kafka

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Seznam použitých českých zdrojů

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 80-7066-534-3

ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Praha, 1996. ISBN 80-85866-15-3

DUFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ J., *Sociologie životního stylu*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7380-123-6

DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*, 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86

DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9

EYROVI, Linda a Richard. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-360-9

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o. 2004. ISBN 80-7178-888-0

JŮVA, V. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X

KOHOUTEK, R. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: Akademické nakladatelství CERM s.r.o. 1998. ISBN 80-7204-105-3

KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000 ISBN 80-7204-156-8

KOHOUTEK, R.. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-105-3

KOUCKÁ P., PREKOPOVA, J., ŠTURMA, J. *Výchova láskou*. 1.vyd.Praha: Portál, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-262-0077-2

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*. 99. publikace. Praha: Portál, s.r.o., 1993. ISBN 80-85282-78-X

MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7

MATĚJČEK, Z., *Rodiče a děti*. 1 vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9

MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Praha: sociologické nakladatelství (Slon), 2006. ISBN 80-86429-58-X

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie organizace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0577-X

RABUŠIC, L., *O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice*. In: Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje, Praha: Pedo., č. 3, 1996. ISSN 0011-8265

SOBOTKOVÁ, I., *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8

ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

VODÁKOVÁ, A., PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3

VÝROST, Z., SLAMĚNÍK, I., *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8

Seznam použitých internetových zdrojů

CAAT. *Obsahová analýza*. [online]. [cit. 2012-03-18]. Dostupné z: <http://www.caat.cz/vyzkumy-a-analyzy/metodologie/77-obsahova-analyza>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora:	Milena Prokopová
Obor:	Speciální pedagogika - vychovatelství
Forma studia:	Bakalářské kombinované studium
Název práce:	Rodina jako základ formování osobnosti
Rok:	2013
Počet stran textu bez příloh:	50 stran
Celkový počet stran příloh:	-
Počet titulů českých použitých zdrojů:	27 zdrojů
Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:	-
Počet internetových zdrojů:	1
Počet ostatních zdrojů:	-
Vedoucí práce:	PhDr. Edita Ondříšková